

સોલંકી - પાંચમા સમયનું પરીવર્તી લંઘ

→ પ્રસ્તાવના : સોલંકીવંશના પ્રતિભાક્ષાળી રાજવીઓ સિદ્ધરાજ જ્યોત્સે, કુમારપાળ વગેરેનાં સમયમાં ગુજરાતનું રાજ્ય માત્રા પ્રમાણમાં વિસ્તાર પામ્યું હતું. અને આખું અને અર્ધાવર્તી વર્ગે પ્રદેશો તથા માળવા અને મેવાડની સ્વદેશો પ્રદેશો વર્ગેની ગુજરાત રાજ્યમાં સમાવેશ થતો હતો. સાધુકથવંશના લાંબા શાસનકાળ દરમિયાન ગુજરાતનું રાજ્યલંઘ ઘણું વિશાળ પામ્યું હતું. સોલંકીકાલન પરીવર્તીલંઘનો જથ્થાલ વ્યાપનને એ સમયના મળી આવેલા અભિલેખો પરથી વ્યાપ છે. આ પ્રાચીનકાળના પરીવર્તીલંઘને મળતું કોઈ પુસ્તક ઉપલબ્ધ નથી.

→ સોલંકીકાલન પરીવર્તીલંઘ

→ [1] કેન્દ્રીય પરીવર્ત : સોલંકીવંશ દરમિયાન જે અભિલેખપુર પાલળના નાનકડા રાજ્યને સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના સમયમાં મોટા માસાન્યમાં પસંદગી દેવામાં આવ્યું હતું. મુસ્લિમ આક્રમણના કારણે પ્રદેશો પર પાલળની કીધી હકુમત હતી તે કારણે પ્રદેશો પર માનની હકુમત થાવાપના.

→ [2] મંડળી : મંડળીમાં કોઈ મોટી વિભાગ હતો. જે હાલના ખાંડ કે રાજ્ય વ્યાપ્ત હતો. જેમાં રાજધાની પાલળની વ્યાપમાં પ્રદેશો હતો. તેમાં અભિલેખપુર પાલળ, મિરપુર (મી વ્યલ) મીરપુર, (મોડલ (મોડલી), અહેમીલા, પડગાવ (અનાંદપુર) અને વિશાળમાં મુઘીયા પ્રદેશોનો સમાવેશ થતો હતો. મંડળીમાં આ વિભાગ વિષય કહેવાતો તે હાલના જલ્લા તરીકે વ્યાખ્યાય છે.

→ [3] રાજા અર્ધીવ્ય પડી : રાજાએ રાજ્યનો અર્ધીવ્ય પડી ગાળાનો હતો. અને તે વ્યાપકારમાં અને મંડલિયાનો નિયુક્ત કરતો. સોલંકી રાજા મહારાજાવંશનું વ્યક્ત ધારણ કરતા અને રાજાઓની જેમ રાજાનું પદ પણ મોઆન્ય થીત સામથી મોળપતા અને તે પદ વધારવાપગત ગાળાવું. ગુજનું વસણ કરવું એ મુખ્ય રાજ્ય ધર્મ ગાળાનો, શાસનમાં માનન પદના મુખ્ય મહામંડલીવ્ય રે, મંડળાધિપતિ વગેરે વ્યાખ્યાપના.

→ [4] મહામાન્ય : વ્યાપકારી વર્ગમાં મહામાન્ય કે મહામંડલીનું મ્યાન રાજા પછીનું ગાળાવું તે પરીવર્તી વ્યાપ્તમાં મુખ્ય વડી ગાળાવો. પાંચમા યુગના રાજવીઓ તરીકે 'શાનુંમહેતા', 'મુન્નલ મહેતા', 'ઉદયક મહેતા', 'વમ્બુપાલ - લેજપાલ', 'નાગવ' વગેરે રાજ્યની પરીવર્તી તથા વ્યાપક અને માસકાલક મુગાનમાં નીધપાત્ર કાળી વ્યાપ્તો છે.

→ [5] નગર પરીવર્ત : નગરના પરીવર્ત આરે સ્વકારી વ્યાપકારીઓ ઉપરાંત 'પરંમુખ' જેને 'પરંમુલ' પણ કહેવામાં આવતું. આમાં પૂર્વોક્ત મહારાજ, કાકુર, વાલમ્બા તથા નીકાધિપાલનો સમાવેશ થતો તેમની નિમજીક રાજ્ય દ્વારા થતો કામ શાંતિ, સલામત અને વ્યાપ્તી આરે પરંમુલ નગરમાંથી કરવેલા ઉદયપાવણ તથા નગરના પરીવર્તમાં આર્થિક વ્યાપના.

→ [6] શાખ્ય પરીવર્ત : ગામનું એ કોઈ નાનું પરીવર્તી ઓકમ હતું. તેના પરીવર્તમાં પંચાક્ષનાં કોઈ મોટી હિલ્લો હતો તેને ગામગાની પંચાયત કહેવાય. રાજ્ય તરફથી ગામગામાં વ્યાપકારીઓ નિયુક્ત થતા જેમાં લવાર, ત્રિકીપક, આલાધ મુખ્ય હતા.

[7] તસાર : ગામનું વસણ કરવાની કવજ
[8] ત્રિકીપક : કરવેલા ઉદયપાવણ
[9] આલાધ : ગામનું અહેમુલ તરફી કરતો.

→ પ્રતિભાવક નામ વ્યાપકારી નાકાવેશ અને વસ્તુપરો ઉદયપાવણી.

NAME : વિન્દો Niteshravakram

Roll No : 347 (5000-6)

SUB : History (ગુજરાતનો ઇતિહાસ)

વિન્દો Niteshravakram V.

Roll No : 348